ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
І КРИТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

ОРГАН СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ

2
ЛЮТИЙ
1940

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА ХДУ
Інв. № 34196
2 ж.

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО
КИЇВ · ХАРКІВ

65 67

ЗМІСТ

Стор.

Борис Бездомний — Земляки. Пісня. Переклав Ст. Крижанівський 4
Юрій Смолич — На рідній і своїй землі. Оповідання 5
Микола Нагнибіда — Передчуття. Тополя. Поезії 24
Олександр Паращенко — Страчений талант. Повість . . . 25
Н. Тіхонов — Цінандалі. Поезія. Переклав Ів. Вирган 85
Геннадій Брежньов — В гори. Поезія 86
Ол. Полторацький — Гоголь у Петербурзі. Повість (продовження) 87
Володимир Свідзінський — ***. Поезії 109
Микола Печерський — Сніг. Оповідання 110
Ст. Крижанівський — Ліричний щоденник 113
Маркел Рак — Ми визвольники. Оповідання 115
Микола Баль — Талісман. Поезія 118

Іван Балака — Театр Західної України. Стаття 119

Яків Андрійович Мамонтов | Некролог 127

Редакція: П. Ходченко (в. о. редактора), Ів. Сенченко, Ст. Крижанівський (заступники редактора)

Адреса редакції: Харків, Чернишевська вул., 59. Тел. 7-37-82

Видає Державне Літературне Видавництво

ПОДЯКА

Приношу сердечну подяку всім організаціям, товариствам, групам, установам, особам, які надіслали привітання і добрі побажання в зв'язку з моїм шестидесятиріччям.

Й. СТАЛІН.

ПОСТАНОВА

РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ СОЮЗУ РСР

ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ПРЕМІЙ ІМЕНІ СТАЛІНА ПО ЛІТЕРАТУРІ

В додаток до постанови РНК Союзу РСР від 20 грудня 1939 року „Про встановлення премій і стипендій імені Сталіна", РНК Союзу РСР постановляє:

Встановити 4 премії імені Сталіна, по 100 тисяч карбованців кожна, присуджувані щороку за видатні твори в області літератури, з них:

одну — по поезії,
одну — по прозі,
одну — по драматургії,
одну — по літературній критиці.

Голова Ради Народних Комісарів СРСР В. Молотов.

Керуючий справами Ради Народних Комісарів СРСР М. Хломов.

1 лютого 1940 року. Москва, Кремль.

09

Борис Бездомний

ЗЕМЛЯКИ

Сосновий ліс, будинок в нім
Огнена хуга обвівала...
Вночі, під батарейний грім,
Загін ввійшов у Куоккала.

Крізь не один гарячий бій,
І крізь бурани днів морозних,
Сміливо вів підрозділ свій
Простий чугуєвський колгоспник.

Промовив він: — Товариші!
Мерщій, вперед, крізь ночі темінь,
Художник тут славетний жив
І мій земляк — товариш Репін.

Вже виступає дім з імли,
Палає біля стін солома,
Вони в „Пенати" увійшли
І відступив огонь від дому.

Ніч не ясніла. В темноті
Будинки мріли, мов крижини,
Бійці червоні по путі
Розстрілювали вражі міни.

Але ожив старий куток
У сивому передсвітанні,
Бійці з сосни сплели вінок
І принесли сюди, в пошані.

І в сад ввійшли вони і слів
Урочистих не говорили —
Нащадки волжських бурлаків
Ставали мовчки край могили.

Своїм великим земляком
Був гордий кожен воїн збройний,
І кожен, хто стояв кругом,
Був пензля Репіна достойний!

З російської переклав
Ст. Крижанівський

Юрій Смолич

НА РІДНІЙ І СВОЇЙ ЗЕМЛІ

Поїзд посувається тихо і спроквола, побрязкуючи буферами. Паровоз гуде довго і тремолно: міст.

Але пасажирам здається, що то гудок схвильований, урочистий. І дарма що стоїть білий день — у вагоні робиться майже поночі: людські силуети заступили світло, всі пасажири припадають до вікон. Вікон для всіх не вистачає і вже виникає суперечка. Але й сперечаються впівголоса — як в урочисту хвилину.

І враз вибухає веселий регіт. Сміється група молодих командирів, сміються дівчата в залізничних тужурках, сміється бабуня в хустинці з ріжками. Діти розчаровано позирають на дорослих.

Так оце й є колишній кордон?!. Ні провалля, ні пасма гір, ані бурхливої, плинної ріки. Вузесенька річечка, не річечка — просто струмочок, в'юниться смужечкою поміж невисоких схилів. Перестрибувати через такі рівчаки — в нормі ГПО першого ступеня. На лівому схилі до горизонту залягає масив у буйних зелених врунах озимини. На правому — тягнуться до струмочка межі порізаної на стьожки, покраяної на латки — спотвореної землі.

Та сміх вщухає так само раптово, як і вибухнув щойно. І в вагоні запановує принишкла, пригнічена тиша. Поїзд гуркотить по містку через Збруч. Цей плюгавий струмочок сотні літ розтинав велике тіло українського народу надвоє. Століттями ця річечка була краєм світу і межею визвольних сповідань братів - галичан. І майже чверть віку протікала ця річечка між двох світів. Від неї на захід починався світ рабства, неволі і експлуатації. За цією річечкою починався капіталізм. Скільки води спливло нею — межею двох світів, кордоном двох епох...

Поїзд спиняється. Спиняється на одвічній українській землі. Але тут була Австро - Угорська держава, потім сваволя панської Польщі. І назустріч поїзду з радянської України несеться рясний дитячий крик:

— «Товаришу, дай купієчку!»

Аж ось вона й панська «цивілізація»!

Обідрані, нужденні діти простягають руки, хапають за поли, принижено зазирають в очі. Ось вона, перша спадщина нам від шляхетського панування на «хлопських» землях. Злидні, жебрацтво, дитяча безпритульність, низькопоклонство.

Та ми помічаємо зразу, що в розтопелі осінньої багнюки дитячі ніжки не босі: вони взуті в однакові нові черевички.

— Звідки ж черевики?

— А це видано по записці з школи!

— Хіба ви школярі?

— Та ж вже понад місяць!

І діти, шаріючися, з гордістю й радістю один перед одним поспішають похвалитися, що в містечку вже відкрилися школи, що всі діти прийняті до науки, що на тому тижні дістали й радянські підручники, а вчительку не треба звати «пані», а просто «товаришко». І що вона не з Варшави, а з цього ж таки містечка, і батьки її «хлопи». Після лекцій вона збирає дітей гуртом — розповідає їм про країну Великого Сталіна, читає вірші Шевченка, або вчить співати своїх же таки українських пісень.

Радянське життя вже огортає злиденних малюків батьківським піклуванням, подих радянської школи вже зогріває їх.

Через дітей зав'язуються й перші знайомства з дорослими.

Відразу це знайомство трохи вимушене: так важко переступити через ніяковість, через незвичку вільно висловлювати свої думки — знайомство через межі віків і кордони держав. Але діти оточують нас і своєю безпосередністю ламають вимушеність у балачці дорослих. І от — з уст живих людей ми маємо змогу почути все те, про що ми знали досі тільки з газет. Безробіття впродовж багатьох років, нужда, утиски, знущання — зневіра і безнадійність. І ми вже не розпитуємо про життя людей, про їх горе і гіркоту — не ятримо свіжих, щойно загоєних ран. Ми розпитуємо про саме містечко, цікавимося, чим воно може похвалитися перед приїжджими. Ні, містечко не може похвалитися нічим. Костьол, молитовний дім, кримінал, постерунок, митниця, кілька пивниць, базар раз на тиждень, господи урядництва та осадчих, халупи міщан. В цей час до нас наближається якийсь ставний і стрункий юнак. Всі позирають на нього, спочутливо і жалісно зітхаючи. Справді, юнак посувається якось чудно. Дарма що назустріч йому не трапляється нікогісінько, він оступається з дороги раз-у-раз, похапцем зриває капелюх з буйної кучми волосся, низенько вклоняється і перепрошує. Коли ж проти нього таки трапляється хтось, його обличчя кривить болісна гримаса, він блідне і перестрашено тремтить. Тоді він виструнчується з капелюхом в руці і застигає в позі крайнього переляку і абсолютної готовості зробити все, що тільки йому накажуть.

— Це Янек,— пояснюють нам наші нові знайомці, смутно зітхаючи,— син нотаря. Такий же був з нього розумний та кмітливий хлопчина! З цілого нашого містечка він тільки один добився, кінчивши школу, вступити до університету. І добре його закінчив, тількищо здобув на тому сухоти. Та закінчивши, так і не добився роботи. На тому й збожеволів. Тепер от ходить і кланяється кожному ліхтареві та перепрошує в кожної деревинки чи куща. Сердечні його батьки...

І тоді всі враз починають таки хвалитися рідним містечком. В містечку аж дванадцятеро божевільних. Залізничник, двадцять років безробітний тільки з тої причини, що українець, а не поляк. Мати двох дітей, зарізаних за те, що євреї. Польський жовнір, після двох років у дисциплінарній тюрмі. Та інші. О, не кажіть,— містечко має чим похвалитися, хоч і перед цілим світом — за всю панську Польщу!

Поїзд рушає. Пасажири не відходять від вікон. Назустріч нам пливе рідна країна — прекрасна і трагічно-нещасна. Століття під гнітом цісаря. Чотири роки імперіалістичної війни — кожний двір перерритий окопами, кожне поле зоране важкими снарядами, кожна хата подзьобана кулями, в кожній родині жалоба за батьком, чоловіком чи сином. А тоді ще три роки бійки поміж націоналістичними бандами, навала інтервентів, повстання. Семилітній плацдарм крові і горя. І після того — двадцять років терору панської Польщі: карні експедиції, пацифікації, осадчі, безправ'я, безробіття і гніт... І от — біжать назустріч веселому поїзду понурі латки спотвореної землі: «власність» у півморга на ціле життя. «Маєтність», на яку, гляди, не чхни, щоб, бува, ненароком не здути з лиця землі — така вона мізерна та безважна, але від якої і не потягнеш ніг, щоб рушити у широкий світ, неначе невольник, прикутий до гарматного ядра — така вона ця проклята «власність» важенна.

II

Село.

Село на нашій Україні... Широкий «гостинець» до панського двору, шереги струнких, столітніх тополь, а ген обіч — покручені вулички, хащі вишневих садків і стріхи почорнілої мерви над приземкуватими білими хатинками. Знайомий і рідний пейзаж — точнісіньке наше Поділля... двадцять два роки тому.

Яка химерна подорож у минуле! І в'їздимо в нього на машині часу, системи М-І.

А втім, пробитися до хат можливо лише пішака — відразу по обніжках, тоді попід тинами, тримаючися за лозини та гілля дерев, а далі навпростець через садки. Ніяким возом не проїдеш, жодною автомашиною не прохопишся, та й кораблем не дуже пропливеш по сільських дорогах колишньої вже, хвалити бога, Жечі Посполитої. Хібащо — радянським танком. Та на цих дорогах радянські танки вже своє одгули — дали народові вимріяну волю і стали на кордонах стіною берегти життя, майно і вільний труд.

Ми добуваємося людських осель, забрьохані вище колін.

В першій хаті назустріч нам зводиться двоє дідів. Один з костуром, другий на милиці. На наше привітання вони відповідають поважно, по-польському.

— Хіба ви не вмієте по-українському? — дивуємося ми, роздивляючися на прибранство хати, нужденне і чорне, але без-

перечно українське: вишивка на рушниках, урвик килимка на скрині, візерунок на бережках рядна.

— Та ні,— відказують діди іще поважніше,— то по-польському ми не вміємо.

І справді, негайно ж виявляється, що крім «драстуйте» та «прощайте», крім «дуже прошу пана», «нехай пан буде такий ласкавий» та «дякую дуже ласкавому пану» — наші діди не вміють по-польському більше ні слова. Алеж до людей в міській одежі належало відповідати тільки по-польському. А хто міг заглянути до нужденної хати бідака-хлопа? Налоговець, судовий урядник, поліціант і зрідка панський оконом. Для вичерпної розмови з ними цілком вистачало цих п'яти слів.

І от ми сидимо на ослоні, застеленому чудесним доморобним подільським килимком у чорну, жовту, червону і синю барву, і ведемо з дідами тиху розмову про життя-буття. Дід з костуром заслужив костура за імперіалістичну війну чотирнадцятого року, дід на милиці заслужив милицю тут таки, в рідному селі, на будівництві отого «гостинця», яким ми приїхали до села: впала каменюка на два пуди і відломила дідові ногу. Це було тридцять років тому. Дід дивується, що, за радянськими законами, як інвалід праці він має право претендувати на пенсію. Адже, міркує дід, нога ж зосталася панові, як же це так, що пенсію платитиме тепер радянський Соцзабез? Обидва діди споконвіку, з діда-прадіда — хлібороби-власники: вони мали до встановлення на західно-українських землях радянської влади кожний аж... по моргу землі. І вони доводять нам, що на одному моргу грунту роботи більше, як на десяти. Бо ж треба вправитися так, щоб і з морга не вмерти.

В хаті, крім невеличкої скрині, стола і лави, немає більше нічого. Нема навіть мисника, і дві щербаті миски та зо три глечики стоять просто на припічку. Там же лежить три ложки і рештки великого ножа. На барильці з водою стоять поруч старовинний корячок та величезний кухоль, зроблений з вистреленого трьохдюймового гарматного патрона.

Ніякого господарського начиння не можемо виявити й в невеличкому подвір'ячку. Хібащо — вищерблена сокира в колоді біля порогу.

Тим часом у подвір'ї робиться вже тісно від людей. А втім, людей всього четверо: двоє хлопчаків, вродлива молодиця і цокотлива бабуся. Хлопчаки вже інспектували нашу машину там, на «гостинцю», і встановили, що вона марки М-І. Крім того, вони повідомляють нас, що, як їм достоменно відомо, в Радянському Союзі роблять ще пасажирські машини ЗІС-101 та ГАЗ. Але ГАЗ останнім часом вже з виробництва знято, і замість нього випускатимуться малолітражки. Після цього ми довідуємося ще від них, що грузових радянських машин є аж чотири марки, а тракторів три. Одначе, «живого» трактора хлопчакам ще бачити не доводилося і вони уявляють його собі схожим на танк...

Молодиця в справах сучасності поінформована дещо менше. І, взагалі, вона більше мовчить, і тільки скоса придивляється до нашого одягу, нишком мацаючи драп пальто на добротність. Потім вона наважується і питається про ціну на крам та про те, звідки він у нас береться — чи робиться на своїх фабриках, чи, може, довозиться зза якогось кордону? Діставши відповідь, вона сміливіше, але так само мовчки, починає придивлятися і до інших частин нашого туалету... Зате цокотлива бабуся раптом аж кидається на нас і починає на нас люто гримати. Довго і грізно, не бажаючи слухати ніяких наших виправдань, вона вичитує нам за те, що до школи, щойно утвореної в селі, допіру привезено радянські підручники — і арифметику, і граматику, ба навіть геометрію — а от української історії досі нема. Вона категорично вимагає прислати негайно ж підручник української історії, бо ні в якому разі не хоче погодитися на те, що її онукам доводиться тим часом і далі вчитися по польській історії: її онуки повинні, нарешті, вчити свою українську історію, тим паче, що їй самій, сорок років тому, доводилося вчитися ще по австрійській історії. Відчитавши нас як слід, вона трохи заспокоюється і починає розповідати свою біографію. Сорок років вона робила на тютюновій фабриці, від села за сім кілометрів. Чотирнадцять кілометрів вона виходжувала щоденно пішака. Он тим таки «гостинцем», під який поклав свою ногу дід на милиці, і яким ми щойно приїхали машиною М-І. Ми прикладаємо в умі: за рік бабуся виходжувала щонайменше чотири тисячі кілометрів, за сорок років вона пройшла сто сорок тисяч кілометрів — чотири рази довкола земної кулі по екватору. За ці сорок років праці на фабриці цокотлива бабуся ні через хворобу, ані через якусь іншу причину не пропустила ні одного робочого дня — навіть тоді, як родила дітей.

Тут виявляється, що ні цокотлива бабуся, ні вродлива молодиця, ані хлопчаки до наших дідів родинних відносин не мають. Вони просто сусіди, які, побачивши, як до сусідської хати заходять невідомі люди, прибігли дізнатися, що то за люди й по що? Діди також між собою не родичі, а тільки приятелі, і господарем хати є той, що на милиці. Він — бурлака, а небога — у третіх, яка сяк-так допомагає йому в господарстві, вирядилася якраз на дідове поле.

— На той морг?

— Чого ж морг,— поважно відказує дід,— теперка маю аж три: врізали і мені з панських грунтів.

І дід розправляє вуса — цілком очевидно ладнаючися почати довгу й поважну промову. Та в цю хвилину спід повітки раптом несеться довге й протяжне «Му-му-у». Тоді ще раз, і ще втретє. Дід аж кидається, підтягує милицю і мерщій шкандибає на голос, сердито буркочучи собі щось під ніс: за тими теревенями так і забувся підкинути паші корові,— такий клопіт придбав собі, маєте, на старість! І поки дід носить пашу, а ми кру-

тимося в нього під ногами й заважаємо, стає відомо, що корову дід дістав тільки минулого місяця від тимчасового управління, а до того ніколи в житті корови не мав. От і маєте тепер клопіт — корова дісталася дідові дійна!

Тут мовчазна та сувора молодиця не витримує і хмикає собі у рукав:

— А ви запитайте в старого, чи він вже надумав, як йому кликати свою корівку?

Дід гострим оком сердито кидає на молодицю, але за мить і спід його вусів повзе на голені щелепи ніякова посмішка.

— Ото клопіт,— буркоче він,— ніяк не придумаю. Хотілося б якось по-новому, по-радянському, отак, як ото... фабрика імені сімнадцятого вересня, чи що, так до корови не годиться ж, і довго якось виходить...— Дід враз поважніє знову, і каже не то смутно, не то урочисто: — А воно хотілося б якось так, щоб пам'ятно було, відколи і у нас почалося життя...

III

Життя почалося після сімнадцятого вересня.

Насамперед кожна безкорівна селянська родина одержала з колишнього панського двору корову. Корова — це й є початок селянського життя. Це — ситі діти, це — певність за завтрашній день, це — повсякденна радість.

Після того рушили на панські грунти.

Ділити панську землю вийшли всім селом, з селянським комітетом, з приїжджими гостями-червоноармійцями, з червоним прапором на чолі і з співом «Слово Сталіна між нами, воля Сталіна між нас». Попереду вистрибом бігли діти наввипередки, і марно учительки — тільки за кілька день перед тим призначені на довгождану і вимріяну роботу виховувати людей — скликали своїх вихованців веселими, але вже охриплими голосами. Діти не хотіли йти пристойними лавами. Вони неслися попереду, вимахуючи ціпками, з вигуками «ура», і кожне з них був або Тимошенко, або Будьонний, або й сам Ворошилов.

І раптом з сільської дзвіниці вдарили дзвони.

Вдарили дзвони, дарма що був будень, а піп десь завіявся услід за жовнірами Жечі Посполитої.

В гурті людей трапився заколот. Дехто пристанув, і селяни поскидали шапки. Представник тимчасового управління затупцював. Чому — дзвони? Чому — церква? Адже відбувається надзвичайний громадський акт — переділ панської землі — і до релігійних справ це не має аніякісінького відношення.

А дзвони гули. І тепер вже було чути — гули не звичайним благовістом, а неквапними, акордними і мінорними передзвонами. Так дзвонять у церкві по мерцеві. Похоронне подзвіння.

І тоді до представника тимчасового управління вийшов високий старий селянин і сказав:

— Хай! То наші діди надумали. Ми ж панську землю ідемо ділити. Ховаємо другу панщину. А по мерцеві годиться оддзвонить...

І подзвіння гуло.

А коли стали люди перед панською межею, то поскидали шапки знов і тоді і діти, і старші, і діди затягли слізно і гнівно:

— Ставайте, гнані і голодні...

IV

Прекрасна древня, третя українська столиця — місто Львів!

Ми їдемо зі сходу — великим шляхом. Великий історичний шлях. Це той самий шлях, яким підступали до Львова в сімнадцятому столітті полки Богдана Хмельницького. В двадцятому році двадцятого століття цим шляхом гнали білопольські орди і підступали до Львова загони кінноти Будьонного. І, нарешті, в вересні тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятого року — виконуючи волю радянського уряду і несучи свободу західноукраїнським братам — саме цим шляхом підійшли до Львова і здобули його навічно славні частини непереможної робітничо-селянської Червоної Армії.

Чудова — мальовнича і благодайна — природа на підступах до Львова! Широкий подільський степ раптом розбігається долинами між пагорбів, пагорби зростають на гори, згір'я вкриваються лісом, і в улоговинах виграють сріблясті струмки. З цих струмочків беруть початок великі річки, до Буга і до Дністра. На схід та південь всі ріки звідсіля течуть до Чорного моря, на захід і північ — до Балтійського. І місцевість ця так і зветься — Розточчя.

За Розточчям недалеко і до Личаківської Рогачки — шлагбаума Личаківського передмістя. Шлях вибігає на горб, і от — величезне, прекрасне місто Львів під ногами.

Львів залягає в долині і на кількох пагорбах, околицями місто забігає на вищі згір'я, і там, на згір'ях, його оточують парки й сади. Від них недалеко й до старого лісу. З Личаківського горба місто як на долоні. Величні стародавні будови здіймаються зміж тісного натовпу модерніших будинків. Вежі палаців, бані церков — стрільчаста готика зміж кучугурів похилих дахів. Завмерлі, суворі пам'ятки середньовіччя — як рифи з неспокійного бурхливого й райдужного прибою. І між стовпищами кам'яниць метушливо в'юняться, звиваються, сплітаються в клубки і, розплівшися, знову розбігаються врозтіч незчисленні вулиці, вулички і завулки. А між горами над містом звисає бузкова пелена. Тут і там її пронизують заводські димарі.

За Личаківською Рогачкою недалеко й до Личаківського кладовища.

— Ось воно — старезне, урочисте і понуре — все взялося зеленою цвіллю. І стовбури столітніх дерев, і стіни каплиць, і грані

надмогильних плит, і оточчя гранітних монументів — поросли давнім, сивим мохом.

Ми входимо в браму і скидаємо шапки. Ось перед нами — могила Великого Каменяра, могила найстарішого пролетарського письменника, чудесного майстра, вірного сина свого народу. Гора вінків і купи живих осінніх айстр. Гранітна скала вінчає надгробок — і могутня, вся в пориві, м'язиста постать каменяра великим молотом трощить скалу:

Лупайте цю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносіть і труд, і спрагу, й голод,—
Бо вам призначено скалу оцю розбить!

Ми мовчимо, глибоко зворушені. Слова великого заповіту кров'ю палають крізь ясні квіти вінків і сивий мох граніту. То кров нашого народу. То сивий мох його історії. То квіти його відродження.

Величні сум і радість, коли вони безмежні. Як гірко, що велика людина, яка все своє життя віддала великій справі, не дожила кілька років до здійснення її мрій. Як радісно, що ці мрії вже здійснено. Підносячи свій мужній голос протесту, сіячи свідомість класової єдності, закликаючи до боротьби за волю всіх трудящих — як мучительно мріяв Великий Каменяр про з'єднання свого розірваного на частки народу, про його щастя в громаді вільних, в суспільстві без рабства і експлуатації!

Великий Каменяр знав і вірив, що це буде так:

І всі ми вірили, що своїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт,
Що кров'ю власною, і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець, і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ!

Нове життя прийшло. Прийшло й добро нове у світ. Вони запанували вже на одній шостій земної кулі — вони зійшли немерклим сонцем над десятками народів. І поміж цих народів — наш народ. Це зробила народна партія, єдина народна партія, що виявляє інтереси всіх трудящих і кожного трудящого зокрема,— Комуністична партія.

Наш народ простує гостинцем щастя — широким шляхом соціалізму. І він будує щастя для всіх народів світу. Він будує комунізм. Він — в лавах перших каменярів нового світу.

І ми горді цим. Ми горді за наш народ, наш народ гордий за тебе.

Перед моїми очима — на місці могили Великого Каменяра — спливає образ другої могили страдника, мрійника і борця — там, серед степу широкого, на Вкраїні милій. Весною цього року, на відзнаку сто двадцять п'ятих роковин з дня народження великого сина українського народу — багатонаціональний радянський народ звів величний монумент на високій горі над роздолами Дніпрової долини. І на день відкриття пам'ятника всі радянські народи — росіяни, білоруси, грузини, євреї, вірмени, казахи, ойроти — надіслали до могили своїх представників. Вони поклали до ніг поета його ж полум'яні слова, переспівані своїми мовами — всіма мовами вільних народів — і схилили голови перед пам'яттю свого батька. Бо вірний син свого народу — батько для всіх народів.

Мені припало щастя в цей великий день, з надгробка невмирущого поета і славного борця — вітати всіх від імені поетів і письменників українського народу. Тисячі народних посланців з найдальших закутків нашої величезної, неосяжної соціалістичної батьківщини — були передо мною. А довкола них тісними лавами стояли десятки тисяч українських селян. І це величезне спокійне море схвильованих людей оточували далі щільним кільцем стародавні вози, а за ними ще більшим кільцем — трактори і автомашини. Ними приїхали на всенародне свято наші українські селяни - колгоспники з усіх околишніх сел на десятки кілометрів навкруги. То були ті українські селяни, злидні, біду, безправ'я і горе яких оспівував великий поет в своїх піснях і проти яких він кликав їх боротися. І вози, трактори та автомашини — то була власність цих селян, і вони приїхали ними з їх власної навічно землі. З прапором Леніна вони побороли і перемогли, і скинули з своїх плечей одвічний гніт, злидні, горе й безправ'я. І вони зійшлися вітати свого поета — разом з усіма народами Радянського Союзу. Я запам'ятав це на все життя.

Привіт тобі, батьку Іване, від батька Тараса!

Український народ, разом з усіма народами Радянського Союзу і в братній спілці з ними, будує нове життя, про яке ти так мріяв, і живе щасливо — так, як ти того жадав. Ми — вільні і віддані нашій праці. Ми готові до дальшої боротьби за щастя для трудящих всього світу — боротьби, мрію про яку так плекав ти, вічний революціонер!

На шляху поступу ми всі — каменярі.

І ми щасливі цим, і горді цим перед усім світом.

V

Дихання нового, радянського життя просякає вже старий Львів цілий.

Воно пробилося крізь древні мури найстарішого в Європі університету — до похмурих, вогких аудиторій. Воно влилося крізь широко розчинені брами заводів — у темні і тісні цехи, заснувані пасами допотопних трансмісій. Воно просотилося крізь стіни незчисленних приватних, кустарницьких майстерень. Воно ввійшло до кожного дому — коли не з парадного, то з чорного ходу. І буйними хвилями воно вдарило вздовж і вшир по бульварах і вулицях європейського міста.

В університеті півтора століття числилося чотири факультети, і раптом факультетів стало вдвоє більше, а студентів на кожному факультеті більше втроє. В аудиторіях замість пісних і зухвалих фізіономій білопідкладочних пшютів зарясніли збуджені, зашарілі обличчя з гарячими, захопленими очима — нових студентів. В коридорах забриніли всуміш і польська, і українська, і російська, і єврейська мова. Біля факультетських канцелярій вирують гуртки і шикуються короткі, швидкі черги — «огонки» — то студенти львівського університету одержують першу в своєму житті і в житті університету стипендію. Ні, ні,— ви зрозумійте і відчуйте це: їх діди, їх батьки, і вони самі, ці юнаки і дівчата, змалку мріяли про те, щоб дістати вищу освіту, але знали, що ніколи не дістануть її, бо були українці, бо були євреї, або були бідні і не мали чим заплатити за право навчання. І от — вони вищу освіту дістають, за право навчання не треба платити зовсім і, навпаки, сама держава ще платитиме їм утримання протягом всіх довгих років навчання! Ви зрозуміли це? Хіба це можливо? В чому справа? Що таке трапилося? Світ став догори ногами!

Заспокойтеся, товаришу молодий студенте. Все в порядку. Просто — були ви пасербами капіталістичної держави, а стали любими синами країни соціалізму.

Недалеко Львова, у селі Винники ми оглянули тютюнову фабрику. О, це величезна фабрика, велетень індустрії — найбільша тютюнова фабрика в колишній Жечі Посполитій! Вона мала аж ... двісті п'ятдесят робітників. «Монополія тютюнова польська». Від сімнадцятого вересня тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятого року прибрала собі ім'я «Імені сімнадцятого вересня». Сьогодні на ній вже вісімсот робітників. А незабаром — от тільки розбудувати трохи цехи, викинути геть чудернацькі, допотопні прилади для ручної роботи та встановити радянські верстати й пристрої — і вона матиме дві тисячі робітників. Три місяці тому в проходах між робітними місцями походжав вусатий і понурий гевал у конфедератці, типу ресторанного «вишибайли» — доглядач. Коли він наближався — робітниці робили чимдуж: пачки тютюну, гільзи, цигарки так і мелькали в їх руках, а піт заливав витруджені лиця. Коли він віддалявся — пачки тютюну, гільзи, цигарки завмирали в стомлених руках, і всі з полегшенням зітхали, випростуючи спину. Робили поденно і на пана ... Ми проходимо поволі з цеху в цех, від робітного місця до робітного місця. Робітничий колектив прийняв норми радянських тютюнових фабрик. Альфреда Юзефська має норму 4 500. Вона виробляє 5 600. Олена Загачевська при нормі 75 000 дає 83 000. Марія Вінська — 93 000, Ярина Кірлейза — 96 000. Бригада Ганни Настевич дає 110 000. Ми не записуємо далі. Від верстата до верстата, від робітного місця до робітного місця, день-у-день росте й шириться індивідуальне й бригадне ударництво. Сьогодні, коли ці рядки друкуються, і Альфреда Юзефська, і Олена

Загачевська, і Марія Вінська, і Ярина Кірлейза, і бригада Ганни Настевич, безперечно, дали ще вищі показники. Стаханівський рух — освічена, пролетарська цивілізація — зароджується і буйніє на робітних місцях колишньої нужденної, рабської «Монополії тютюнової польської». Бо це фабрика «Сімнадцятого вересня»! Вона працює на народне господарство республіки робітників і селян. Юзефська, Загачевська, Вінська, Кірлейза, Настевич, а з ними весь колектив робітниць влився в величезну сім'ю будівників соціалізму.

Ми ідем далі — до «сімейних покоїв» нових членів нашої сім'ї. Пахне фарбою, свіжорізаною сосновою дошкою, клеєм і промасленим залізом. Двері розчиняються, і ми входимо в просторий зал. По підлозі ходити ще не вільно — фарба засохне тільки на післязавтра. Театральний кін вже завішено червоною рипсовою завісою. На стінах портрети Сталіна, Молотова, Ворошилова, Хрущова. Щойно збудований робітничий клуб фабрики «Імені сімнадцятого вересня». Кімнати для відпочинку, кімнати для роботи гуртків, бібліотека, читальня, шахи, музичні інструменти, вазони, плакати - виставки про Лесю Українку, Марка Вовчка, Горького, Щедріна ... Далі за клубом будуються яслі. Кожна робітниця матиме змогу на час роботи зоставити тут свою дитину — її доглянуть, нагодують, забавлять, розважать. Коли треба, покличуть лікаря і вилікують. Ви розумієте це? Хіба це можливо? В чому справа? Що таке трапилося? Світ став догори ногами!

Заспокойтеся, товаришко тютюннице! Світ таки справді став догори головою. Тут була капіталістична «експлуатарня», а тепер соціалістична фабрика. Тільки і всього.

Ми — двадцять два роки радянські громадяни — звиклися з нашим соціалістичним побутом. Соціалістичний побут невід'ємний від нас, і ми його деталів навіть не помічаємо. Не помічаємо навіть інколи тих «дрібниць», за здобуття яких десятки тисяч знедолених пролетарів в капіталістичних країнах сьогодні накладають життям — в демонстраціях і вуличних боях. Самітна мати може спокійно іти на роботу — її дитину доглянуть в яслях або в садку. Хіба інакше може бути? А львівська робітниця, говорячи про це,— плаче, зворушена.

Це прекрасно, що ми, радянські громадяни, в нашому житті вже й не помічаємо всіх цих «дрібниць». Це значить, що в нас вже створився і усталився наш соціалістичний побут, радянський звичай. Це значить, що радянське життя вже народило нові покоління людей, які елементи соціалістичного становлення ввібрали в себе з молоком матері, і без них не мислять собі людського існування. Це значить, що вони мислять ці елементи існування невід'ємними від життя і конечними для всього трудящого людства. Це значить, що це покоління готове до оборони свого устрою без ніяких компромісів. Це значить, що створилася і ствердилася навічно наша, соціалістична психіка. Але коли

потрапляєш до країни, де тільки позавчора був ще капіталізм, то й тобі хочеться радісно заплакати від самого уявлення того, що кожний хворий трудящий дістає безплатне лікування.

Немолода дівчина, Нора Д., розповіла мені в кутку кав'ярні, озираючися, щоб ніхто нас не почув,— старий, як світ, літературний сюжет. Він і вона покохалися. Він — робітник у друкарні, вона — офіціантка в дрібному ресторанчику. І вони вирішили побратися, щоб створити свою родину. Але вони були бідні і заробляли ледве на прожиття. Окреме житло, своє господарство, майбутні діти — на все це потрібно мати бодай якийсь фонд на перший час. Фонду такого в них не було. Вони визначили його собі в п'ятсот злотих, і вирішили не дружитися і не дозволяти собі нічого, аж поки в їхньому гаманцеві не забряжчить ця визначена сума. Так минув рік, а потім і два. В гаманцеві не забряжчало і десяти злотих — він був кілька місяців безробітний, потім захворіла вона. Минуло ще чотири роки. В гаманцеві було біля ста. На п'ятий, тобто вже сьомий рік, в гаманцеві знову не було ані шеляга — вона була вже безробітна другий рік. Тоді вони поміркували і вирішили, щоб вона на якийсь час зайнялася проституцією, а тоді, коли вона підробить грошей — здійснити свою семилітню мрію і побратися. За рік в борделі вона заборгувала хазяйці чотириста злотих: вона вже була не така молода, а на туалети і парфумерію треба було витрачатися. І на восьмий рік вони не могли побратися знов. Кохання не може бути вільне там, де і він і вона не знають, чи їстимуть завтра і чи матимуть якусь роботу. Коли на десятий рік любовного чекання в місті Львові встановилася радянська влада — і він і вона не мали в кишені ані гроша: він щойно повернувся демобілізований з розбитої польської армії, вона дістала абшид в своїй інституції, бо сама інституція була наказом тимчасового управління закрита. Того ж дня він і вона побралися за руки і пішли — одними з перших відвідувачів — до радянського Загсу. На бланку з радянським гербом вони розписалися — як чоловік і жінка. Вони не мали в кишені ні гроша, не мали навіть квартири і ще не дістали роботи. Але вони записалися з легким серцем і стали чоловіком і жінкою. Бо тепер вони знали, що не сьогодні, так завтра роботу вони матимуть, і матимуть на ціле життя. І «застава» в п'ятсот злотих тепер зовсім необов'язкова...

Нора Д., озираючися, розповідає мені цей сюжет, а я сиджу проти неї і міркую — старий він, як світ, чи новий, як світ? Це Нора розповідала про себе і про свого чоловіка. Він працює зараз в друкарні газети, а вона — касиркою в тому ресторанчику, де колись починала офіціанткою і в якому ми зараз з нею й сидимо.

Таких ресторанчиків, кав'яренок, буфетиків в Львові силасиленна. Ще більше всяких дрібних і дрібнесеньких кустарних майстерень. Вузенькі дверці, тісненька вітрина — і три кроки вглиб крихітна комірка під бучною вивіскою «ательє», «фірма»,

«депо». Годинникарі з написом на дверях: «тільки ремонт», оптики з запевненням: «працюємо на матеріалі фірми такої-то», кравці, шевці, чемоданщики, рукавичники, бандажисти, ремонт вічних пер, чищення одежі й взуття. Коли в майстерні працює сам її «власник-господар» один, то замість пропонувати вам крам і працю, зрозумівши, що ви приїжджий з Радянського Союзу — господар починає розпитувати, чи зможе він стати тепер на роботу робітником на завод: він чув, що в Радянському Союзі величезні заводи і на них дуже потрібні спеціалісти? Коли в майстерні сидить, крім господаря, два-три робітники, то вони кидають роботу, побачивши вас, і починають розпитуватися відразу про взаємини майстра й підмайстра в Радянському Союзі, а потім і про все інше: звідки більшовики набрали стільки машин, чи правда, що вчитися в Радянському Союзі можна якою завгодно, своєю, рідною мовою, що таке означає «Кустпромсбыт», чи це не брехня, що Стаханов простий шахтар, чому в Радянському Союзі носять не капелюхи, а кепки, коли буде збудований Волга-Дон, невже при виборах право голосу мають навіть попи, ксьондзи і рабини, чи будуть хворі і з Західної України їздити на курорт?

Оптик, який міняв мені оправу на окулярах, взяв мої окуляри, вийняв з них скельця і поклав на свою конторку. Тепер треба було взяти нову оправу і закріпити скельця в ній. На це мало б піти хвилин десять-п'ятнадцять. Але оптик раптом зрозумів, що я з Радянського Союзу. Він забув за скельця і поліз до кишені. З кишені він вийняв аркушик паперу і простяг його мені. Він просив мене прочитати і водночас розповів, що брат його з польським військом потрапив у полон до Червоної Армії і от щойно прийшла від нього телеграма. Але телеграма не польською мовою і він не може сам прочитати. Я заявив, що охоче зроблю це, алеж окуляри мої розібрані і мені тепер не прочитати дрібного письма. Оптик впустив аркушик телеграми на підлогу і кинувся до своєї конторки. Він справив мені окуляри протягом трьох хвилин. Потім дві хвилини потратив на те, щоб точно вивірити, чи правильно вставлено скло і чи не викривлюється мені зір. Аж тоді він нахилився за папірцем і простяг мені його знову тремтячою з нетерпіння рукою. Поки я дивився в рядки телеграми, він все поправляє мені окуляри, щоб, бува, я не вчитав чогось не до ладу. В телеграмі стояло:

Живий здоровий щасливий крапка Працюю спеціалістом Кривому Розі кома повертатися не хочу крапка Адреса листом крапка Хай живе Радянський Союз крапка Цілую Бронек.

Кілька хвилин ми мовчали. Потім оптик поправив мені ще раз окуляри і спитав:

— Ви знаєте, скільки років Бронек був безробітним?

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА ХДУ
Інв. № 34196 2 к.

— А скільки ?

— Шість.

Потім ми помовчали ще і, раптом, оптик всміхнувся :

— Хе ! Бронек завжди був такий сердитий та похмурий. Він старший від мене на вісім років і завжди мене, знаєте, дуже бив і щипав. Він ніколи мене не цілував, як батько. Батько, скільки я себе пам'ятаю, ніколи не поцілував ні мене, ні Бронека: Так і вмер. А Бронек раптом пише — цілую. Він мене цілує. Хе !

VI

Якщо ви приїдете до Львова надвечір, коли на сиве місто поволі спадає синій смерк, і зразу поринете в тісняву центральних вулиць — ви побачите, як спалахують вогні вечірнього міста. І зразу ж ви помічаєте якусь незвичайність у цьому звичайному факті : ліхтарі спалахують не зразу вздовж вулиці всі, а загораються один по одному з невеличкими інтервалами. І світло від них сочиться не яскравожовтаве, а матове, блідомолочне, навіть синяве. Не електричні, а газові ліхтарі. Ви спиняєтесь, і за кілька хвилин процедура запалювання ліхтарів наближається і до вас.

Процедуру цю виконує звичайна смертна людина, тількищо в якомусь «безсмертному» одязі, дуже схожому на одяг похоронного фігуранта. Довгий чорний капот, на голові щось середнє між циліндром і конфедераткою. Наділений вищою місією — давати світло — фігурант не йде, а виступає неквапом і урочисто. На плечі в нього довжелезна патериця, а на ній на кінці смолоскип. Він підходить під кожний ліхтар і тицяє смолоскипом до горілки. Тоді поважно повертається і марширує далі, до слідуючого ліхтаря. Поки не зникне в синявому тумані м'якого газового освітлення. Як якась мара в морок середніх віків.

В тісних вулицях Львова освітлення газове, на широких проспектах та площах — електрика. І два світла — ясножовтаве та тьмяносиняве — змагаються, немов дві пори року, літо й зима.

І все місто Львів в такому змаганні. Нове прийшло й затопило широко всі роздоли міста, старе тулиться до мурів і слупів середньовічного урбса і контрастує на кожному кроці. А втім, і саме нове новішає день - у - день. Позавчора міліціонери товклися в партикулярному різнострої з червоними биндами на лівому рукаві, а відучора вони вже всі, як один, походжають в уніформі радянського міліціонера. Вчора на понурому, облупленому палаці з готичними стрілами — обителі якогось збіглого магната — висів ще величезний замок і букові двері були навхрест забиті двома свіжими, новенькими сосновими дошками. Сьогодні — замка нема, дощок нема і над дверима ясніє вивіска «Радянська поліклініка» ; а кілька веселих вапнярів, почепивши свій місток до піддашшя, вже забілюють діри від куль. Сьогодні величезна крамниця на Академічній сумно дивилася сліпими жалюзі,

а завтра — про це вже гомонить ціла вулиця — тут відкривається державний універмаг.

Нове з старим збігається і в кожному будинку — варто тільки відчинити двері й зайти до середини. І інколи це буває зовсім курйозно.

Львівські українські, польські й єврейські письменники дістали для свого літературного клубу величний особняк. Він належав маєтному графу Бельському. Шумне, гомінке літературне життя вже вселилося в похмурі покої графського палацу. Але «пан граб'я» живе ще в кімнатах на третьому поверсі. Там же він дав притулок своїм старим друзям і поплічникам в справі експлоатації трудового народу : графам Любомирському, Замойському і Стажинському, а також його світлості князю Лянцкоронському. Письменники, нарешті, дожилися до нагоди зустрітися з ... персонажами своїх книжок. Внутрішні сходи з клубу письменників до покоїв «пана граб'я» заслонені тим часом комодом в стилі ампір,— пани графи користуються для власних потреб чорними сходами. Але щоранку по внутрішніх сходах збігає камердинер і відсуває від сходів ампірний комод. Тоді сходить «пан граб'я» і простує до колишнього свого кабінету, а тепер кабінету голови оргкомітету спілки радянських письменників — і настійне питається в «пана презеса», коли ж то йому, пану графу, буде сплачено за покої комірне ...

Ви снідаєте в кав'ярні «Централь». Це дешева кав'ярня, і тому тут повно біженців з Польщі. Ось круг столика сидить четверо — двоє чоловіків і дві жінки. Перед ними на столику лежить газета. В газеті оголошення — звичайнісіньке оголошення, але такого оголошення, відколи світ стоїть, не було ще в львівських газетах, та й по всіх газетах колишньої Жечі Посполитої. Тимчасовому управлінню потрібні робітники і спеціалісти різних фахів. Газету читають, перечитують, роздивляються проти світла, мало не куштують на смак. Тоді чоловіки зводяться, застібуються на всі гудзики, беруть капелюхи і рішучими кроками простують до дверей. Жінки залишаються. Одна дочитує газету, друга працює — вона докінчує в'язати тепле кашне. Біля неї сидить покупець,— він чекає, коли кашне буде готове. Воно вже має бути готове от - от, роботи зосталося вже небагато. Але почато роботу давно — ще до того, як ці люди зробилися біженцями. На одному кінчику кашне — на тому, звідки починалося в'язання — біло - малинова крайка. На другому кінчику — на тому, що довязується тепер — крайка тільки малинова.

Ви обідаєте в ресторані «Бристоль». Тут господар пильно додержується точної, як в аптеці, політики національної рівності : танго до танців між столиками виконується в суворій послідовності — одне польське, одне російське, одне українське, одне єврейське. А тоді знов. З особливої ж поваги до російської культури радіола на першому поверсі накручує романси російського ... білоеміграна Лещенка. А втім, окрім ідеологічних, ні-

яких інших претензій під час обіду вам заявляти не доводиться. В величезному ресторані, де за три - чотири години встигає відобідати кілька тисяч чоловік, ви витрачаєте на всю процедуру обіду максимум п'ятнадцять - двадцять хвилин. Технічний персонал — від шефа до офіціанта — працює досконало,— у них варто повчитися.

Інша справа, коли ви приходите вечеряти. На вечерю вам доведеться витратити щонайменше години дві. Крім того, ви заплатите за все в чотири рази дорожче. Але це не головне. Вам подають картку і поштиво чекають, поки ви виберете щось на свій смак. Ви можете замовити все, що завгодно — хоч філе орангутанга, хоч паштет з язичків солов'я — всяке замовлення буде прийняте безвідмовно з гречними реверансами. Але згодом до вас підійде сам господар і з тисячею перепрошень сповістить вас, що кухар ненароком зіпсував страву, вона вийшла недобра на смак і він, господар, ні в якому разі не дозволить собі подати її «ласкавому пану» до вечері. І вас шанобливо попрохають замовити щось інше. Ви замовляєте інше, скромніше — аби швидше. Замовлення буде прийняте з тою ж учтивістю. Але, покрутившися поміж столиками якийсь час, навіть не заходячи до кухні, господар знову підійде до вас і перепроситься, що й цю страву, покуштувавши, він не наважується подати до вашого столу. Така процедура може повторюватися скільки завгодно разів — аж поки, відчаївшися, ви не замовите звичайну, дежурну страву.

Двері нічної оранди «Атлас» замкнені й темні — нічний притулок зачинено. Але не хвилюйтеся — всяке ж приміщення, крім головного, має чорний хід. Чорним ходом ви потрапляєте до тісних кімнаток, густо набитих веселим народом. За часів Жечі Посполитої цей шинок славився тим, що тут пропивалися вщент польські магнати. Тепер він славиться тим, що всі стіни його від підлоги до стелі замальовані карикатурами на цих магнатів і в'їдливими написами попід ними. Між столиків тут походжає широкоплечий велетень з голівкою немовляти. Ще не так давно його функція була дуже відповідальна, але зовсім нескладна: гультяїв, що вже пропилися вщент, він брав за петельки і викидав геть за двері. Тепер він блукає смутний : за непотрібністю йому, мабуть, дадуть розщот і доведеться йти на біржу праці — він буде першим, хто стане безробітним після встановлення радянської влади.

Вдень по вулицях Львова не протовпитися. На вулиці на веселу прогулянку вийшов той, хто ще ніколи на гулянки не виходив. Крім того, велике місто в спадок після війни дістало біженців якраз стільки, як до війни було основного населення. Крім того, в натовпі никають спекулянти. Їх легко впізнати зразу — ще до того, як вам запропонують «оригінальну ангельську» бритву, «люксусовий французький галстук» або ж дамські єдвабні панчохи, нехай, прошу пана, й варшавські, алеж, прошу вас,

«екстра, першої класи» — нехай тільки пан буде такий ласкавий і торкнеться плетива, спасибі ласкавому пану ! Пізнати спекулянта легко ще здалеку по самих очах. Пронизливі, метушливі очиці — з оглядкою на міліціонера, з претензією залізти вам просто в душу. Його очі напрочуд красномовні : світ сам по собі, а я сам по собі. Весь свій малесенький і мізерний світ він носить тут, при собі — між обрізками бельського сукна, одеколоном Коті, камінчиками для запалок — десять штук тільки за злотий. А втім, зовнішністю він — граф, професор, або відставний гусар. В кафе «Де ля пе» за десятками столиків сидять сотні таких «графів, професорів та відставних гусарів». Столики порожні, і вони нічого не їдять. Тільки з величавою гідністю ведуть тихі, задушевні розмови. Виходячи, кличуть офіціанта і милостиво дають йому «на чай». Це немов біржа. Тут немов торгують. Чистим повітрям, торішнім снігом, завтрашнім сном.

В неділю, проходячи повз костьол, ви з законною цікавістю зазираєте в урочисті двері храму. Ксьондз в білій льолі поверх сутани вичитує щось з приспівом з молитовника, гуде орган. Манашки в чорних одежах і білих корабликах, дами в гостроверхих парижських капелюшах, бабусі в хустинках з ріжками — похиливши голови, слухають. Ксьондз калатає в дзвіночок. Всі — і манашки, і дами, і бабусі — клякають дружно навколішки. Ксьондз дзвонить знову. Всі слухняно зводяться. Ксьондз підводить руку для знаменія. Всі зразу хрестяться. Муштра бездоганна. Старий світ молиться.

На церковному мурі — червона афіша : «Перший футбольний матч Київ — Львів». Десятки юнаків і дівчат натовпом тиснуться ближче. Потім шикуються лавою і з веселою піснею карбують крок в напрямі до стадіону. Молодий світ не молиться.

VII

Щодня зранку, продерши очі, я насамперед біг по Сикстуській, тоді по Коперніка — до крамниці народних гуцульських виробів. Коли ви входите до крамниці, ви відразу розумієте, що потрапили до храму і знімаєте шапку з голови. Пахощі священого курева вам приємно паморочать голову. Пахне смолистим карпатським буком, вичиненою шкірою, сухою вовною, спиртовим лаком і фарбами. Сотні барв вдаряють вам в очі. Ви заплющуєтесь, не в силі знести зразу такої гри райдуги — і вже відчуваєте, як молитовний екстаз проймає вас трепетною умиленністю. І вам хочеться молитися.

По стінах храму важкими звоями звисають ручної роботи гірські килими — рисунка незбагненної вибагливості, в грі барв несподіваної сміливості. Такі барви і рисунки може бачити й відтворити тільки людина, яка змалку й день - у - день живе в природі, з природою і для природи — яка зустрічає схід сонця

з гірських верховин, спостерігає грозову блискавку в темних ущелинах, блукає день в лісі, а ніч в полонині,— під шатром неба над дзеркалом бурхливих потоків. Такі барви може схопити тільки людина, яка знає всі квіти в своїй стороні.

З світичів храму — з вішалок - ставників — не світло струмиться, а спадають пасма веселки. То жмути поясів — вовняних, тканих і плетених, шкіряних — цяцькованих і вибійчаних. Розшитих єдвабом, кованих залізом і сріблом. То киптяри та керсетки — гаптовані густими, химерними візерунками, шиті червінькою, яскравою заполоччю, срібною ниткою, жилою чи ремінцем. То кожухи — звичайнісінькі кожухи хутром униз — і кожний з тих кожухів то найдорожчий експонат, окраса для найбагатшого музею,— гармонія смаку, кмітливості, майстерства. І кожний візерунок на ньому, нехай десь в куточку, на найдрібнішому гапличку — то плід шукання і витончення поколінь і століть.

Ось жертовник — в крамниці це зветься прилавок,— гляньте на речі, виложені перед вами. Роздивіться на інкрустації цих дерев'яних шкатул, тарель, мисок і таць. Погляньте на шитво цих торбинок. Помилуйтесь з малюнку на баклагах, ведмедиках і чарках. А от ці дитячі іграшки? Цілий звіринець: вовки, ведмеді, лиси. Табуни дерев'яних коней, череди корів, отари овець. Гуси, кури, качки, жайворонки. Гірський орел - беркут. Який славетний різьбар різав їх? Як ім'я цього художника, що їх малював?

Його ім'я — горянин - гуцул. Це звичайні, безіменні українські народні вироби. Авторів цих мистецьких витворів — тисячі.

Хіба вам не хочеться молитись? На це діло людських рук? На ці прекрасні мистецькі витвори?

Народне мистецтво — душа народу. Який же прекрасний народ, який має таку чудесну душу! Які витвори дасть він світові тепер, коли здобув волю і злився з усім народом! Коли ввійшов рівноправний до сім'ї щасливих трудящих без пана і гніту! Коли став громадянином держави, яка передусім дбає про підняття й розвиток народної сили й народних талантів!

VIII

В приміщенні величезного театру тісно і гомінко. Гомін стоїть муром — його не пробити голосом, ні прокричати криком. Натовп вирує і він вже розбився на десятки гуртків. І кожний гурток співає своєї пісні: «Широка страна моя родная», «Слово Сталіна між нами, воля Сталіна між нас», «Москва моя, ты самая любимая», «Їхав козак на війноньку», «Если завтра война» — десятки пісень.

То молодь міста Львова зібралася для першої зустрічі з письменниками — українськими, російськими, єврейськими, польськими. З письменниками, що приїхали з Радянської країни, з письменниками Західної України. Великий інтернаціональний літературний вечір.

Вечір ще не почався, на кону театру ще тільки стіл під червоним сукном і карафка з водою. Але молодь гаряче плеще і гукає «браво». Вона плеще і гукає «браво» ще не письменникам, а самому вечору, самому факту зустрічі, собі самій. Такого ж ще не бувало в її житті — вона ще ніколи не заповнювала таку велику залу такого великого театру, їй ще ніколи не доводилося бути господарем в театральному залі, їй ще ніколи не траплялося бачити письменників своєї країни на естраді перед собою. І вона плеще, гукає «браво», потім зводиться і співає «Інтернаціонал». Для того, щоб такий вечір в театрі став можливим, потрібно було попереду встановити на її батьківщині владу рад. І вона гукає «Хай живе радянська влада!» «Слава батькові Сталіну!»

На естраду виходять письменники. Вони читають вірші, новели, гуморески. І молодь збиває долоні, зриває собі голоси. Плескати і гукати вона починає ще до того, як письменник встигає промовити перше слово. По щирості — можна було б і нічого не читати, тільки вийти і стати перед залею. Цього досить. Хіба це було колись можливе, щоб перед молоддю міста — українською, польською, єврейською молоддю — виходили і зверталися до неї її, свої, народні письменники — українські, польські, єврейські, російські? Це зовсім і не літературний вечір, це — здійснення мрій, демонстрація дружби і єдності, ствердження нового вільного і щасливого життя!

З старим життям, з чорним мороком панської сваволі — покінчено. Зовсім, назавжди. Нема вже сіяної підлою панською рукою національної ворожнечі. Український, польський, єврейський молодик сидять тісно поруч, обійнявшися, і в один голос гукають «ура». Студенти, робітники, школярки, прикажчики — майбутні комсомольці. Майбутні будівники комунізму. Їх життя не буде таким, яким було життя їх сердечних батьків. Воно буде світле, розумне, творче і радісне. Без пана і хлопа, без провокаційного національного різнопуття.

Панську Польщу записано в історію петитом. І поставлено крапку.

Грудень, 1939 рік.